

Estratègies de reactivació transitòria d'actius urbans en desús

Diputació
Barcelona

La Diputació de Barcelona es caracteritza per la seva naturalesa local, de suport i cooperació amb els municipis. Per complir aquests objectius, ha desenvolupat un model estrictament municipalista, que té el seu referent en l'establiment de xarxes de gestió amb els ajuntaments per aportar mitjans tècnics, coneixement i experiència, assessorament, recursos econòmics i suport a la gestió dels serveis municipals.

La col·lecció «Elements d'Innovació i Estratègia» és una iniciativa de l'Oficina Tècnica d'Estratègies per al Desenvolupament Econòmic de la Diputació de Barcelona. El seu objectiu és promoure la reflexió i el debat sobre el desenvolupament econòmic i explorar àmbits d'interès per a la intervenció territorial des de la perspectiva local.

Aquesta és una col·lecció de textos d'autor de reconegut prestigi professional i acadèmic. La Diputació de Barcelona no comparteix necessàriament les opinions aquí publicades.

Autor

Manu Fernández González, Human Scale City

Coordinació de la col·lecció

Jordi Boixader Solé, Oficina Tècnica d'Estratègies per al Desenvolupament Econòmic,
Àrea de Desenvolupament Econòmic Local, Diputació de Barcelona

© Diputació de Barcelona

Juny de 2014

Edició i coordinació: Gabinet de Premsa i Comunicació de la Diputació de Barcelona
DL B 16284-2014

Índex

Introducció	4
Ciutats adaptatives: per què ara?	6
Obsolescència, temporalitat i permanència a la ciutat en crisi	9
Un enfocament adaptatiu per activar la ciutat en desús	12
1. Espais i recursos susceptibles d'activació temporal	12
2. Funcions que poden acollir aquests espais	14
3. Gestió i posada en marxa: la importància del procés més que del resultat	15
4. Recomanacions pràctiques per als ajuntaments	18
Elements crítics per impulsar processos de reactivació adaptativa	20
Conclusions	22
Bibliografia	24

Introducció

El procés d'expansió territorial que hem viscut durant les dues últimes dècades, i de manera particular els anys anteriors a la crisi econòmica, és un dels elements que contextualitza millor no només les causes d'aquesta crisi, sinó també els importants efectes que té. Des de la perspectiva de les polítiques públiques d'ordenació del territori, de la planificació urbanística i, en general, de la gestió pública local, la dimensió territorial i urbana és, avui en dia, una incògnita important en les polítiques per sortir de la crisi.

La manera com s'ha entès la política local i el paper dels projectes de desenvolupament urbà ha deixat un mapa complex d'infraestructures infrautilitzades, d'equipament sense un ús possible per incapacitat financera ni tan sols per mantenir-los oberts, de desenvolupaments fallits d'habitatge, d'espais a mig urbanitzar, de solars sense expectativa d'edificació a curt termini, etc.¹ Un diagnòstic que, desgraciadament, només hem sabut entendre quan ja era massa tard. Sortir de la crisi implica donar resposta a aquests recursos públics que s'han convertit en una llosa patrimonial de gestors públics i privats, i en un passiu que llastra la capacitat de recuperació. Sortir de la crisi implica, necessàriament, abandonar d'una vegada el pensament de *hardware* respecte de la gestió del territori i el desenvolupament urbà. Aquest pensament ha prioritzat la construcció d'infraestructures com a via única i inexorable per al desenvolupament econòmic i per organitzar les activitats culturals i sociocomunitàries i altres serveis públics.

L'agenda de les polítiques urbanes necessita reinventar-se per a un temps que no va ser el previst en les normatives de regeixen les dinàmiques de l'urbanisme tal com l'hem conegut. El marc tradicional de l'urbanisme ha perseguit sempre fixar usos i donar respostes sòlides i amb vocació de permanència amb eines de planificació que busquen donar estabilitat. No obstant això, en un moment de canvi com el que vivim, aquesta aspiració de permanència necessita flexibilitzar la seva lògica per poder ser permeable a projectes i dinàmiques d'expressió social molt més ben adaptades a la realitat social actual i a la urgència per oferir valor social a tants recursos ociosos a les ciutats.

Aquest document intenta sistematitzar les possibilitats d'usos i funcions de reactivació temporal de determinats espais i equipaments públics. Aquesta proposta aclaridora, a manera de catàleg incomplet d'actuacions potencials, vol servir als governs locals com una primera aproximació ordenada a una tipologia de projectes d'activació urbana amb les seves pròpies peculiaritats. Durant els darrers anys, gairebé a contracorrent davant

¹ Julia SCHULTZ-DORNBURG (2012), *Ruinadas modernas. Una topografía de lucro*, Barcelona, Àmbit. Aquest llibre constitueix l'última aportació per catalogar aquest «paisatge després de la batalla», que anteriorment altres col·lectius (especialment significatiu és el projecte «6.000 km» de Basurama) també han analitzat durant els darrers anys.

d'una manera de pensar el territori i la ciutat excessivament centrada en l'expansió, la creació de nous equipaments i l'edificació, s'ha conformat una base important d'experiències i tipologies de projectes amb una visió alternativa sobre el paper de la ciutadania en la construcció de la ciutat des dels seus espais més propers. Aquestes propostes són les protagonistes d'aquest document, i van des d'estratègies d'apropiació col·lectiva per a la revitalització de solars abandonats o l'activació d'espais públics fins a la reutilització d'edificis industrials i altres equipaments per dotar-los d'usos alternatius.

Des de la perspectiva de l'urbanisme adaptatiu en la qual se centra l'article, aquests projectes situen la necessitat d'adaptar no només la pràctica urbanística i el disseny urbà, sinó també les polítiques locals de proximitat, a una realitat en la qual aquest abandonament o infrautilització suposen un cost d'oportunitat i una finestra oberta a nous usos per activar totes les capacitats físiques de la ciutat i adaptar-les a les necessitats socials i comunitàries.

Ciutats adaptatives: per què ara?

La crisi implica canviar aquesta perspectiva d'un urbanisme defensiu i jeràrquic davant del dinamisme social i el canvi d'escenari en què ens trobem. Necessitem una estratègia molt més intel·ligent i no expansiva, no només perquè la capacitat d'inversió estarà molt limitada en els propers anys, sinó també perquè la realitat ens ha obligat a comprendre d'una manera abrupta la urgència de treure el màxim partit a qualsevol actiu abans de justificar la necessitat de nous desenvolupaments. En aquest sentit, la transició i l'adaptació a una nova manera d'entendre l'ampliació d'actius públics locals sense que estigui connectada al desenvolupament de nous equipaments que no necessitem, nous polígons d'activitat econòmica clarament sobredimensionats, etc., requereixen una estratègia adaptativa que, almenys mentre intentem sortir de la crisi, pugui rescatar aquest passiu i convertir-lo en actiu públic per a la dinamització de la vida col·lectiva a les ciutats i l'expansió de la intel·ligència de *software*.

L'estat de paràlisi permanent i de retallades generalitzades en el qual estan les polítiques municipals es pot convertir, així, en el detonant d'una manera d'enfocar les polítiques públiques locals, i especialment en allò que té a veure amb l'espai construït, en la qual es promoguin tàctiques d'intervenció i maneres molts més obertes de mirar els problemes, davant del model exhaurit de la planificació jeràrquica, centralitzada i institucional de la ciutat que en aquesta fase de crisi necessitarà fórmules de gestió imaginatives i flexibles.

En aquest sentit, la crisi precipitarà (de fet, ja ho està fent) l'emergència de noves tipologies de projectes d'intervenció² i activació de capacitats urbanes que fins ara tenien poca cabuda en les polítiques públiques locals. Es tracta de projectes que, en molts casos, en l'època de l'urbanisme expansiu i dels grans projectes urbans amb prou feines tenien ressò o eren directament considerats com a outsiders a contracorrent. No obstant això, en aquesta època i en condicions d'un suport institucional escàs, els col·lectius i les organitzacions que els impulsaven han estat capaços de comprovar-ne el valor social com a dinamitzadors de la vida urbana. I, ara que la crisi impedeix la formulació de grans projectes d'intervenció jeràrquica, apareixen més visibles com el millor catàleg per seguir reactivant la vida a les ciutats des d'una lògica de «bo, bonic i barat». Aquesta última expressió no tracta de menyscar-ne el valor, sinó, precisament, de destacar el valor d'aquests projectes. Es tracta d'accions capaces de generar grans impactes en clau de dinamització social a un cost econòmic molt baix i un impacte social alt.

² Aurora FERNÁNDEZ PEZ i Javier MOZAS (ed.) (2011), «Strategy and tactics in public space», *A+T Architecture Publishers*, Vitòria

Des d'un enfocament adaptatiu, actualment són passius —en termes de valor social— que la crisi ha deixat, i l'objectiu ha de ser convertir-los en actius públics per al bé comú. I per fer-ho cal canviar la mentalitat. Es tracta d'una lògia aplicable a altres recursos i espais: infraestructures, equipaments, espais públics, locals comercials buits, nous desenvolupaments urbanístics, solars sense ús, teulades en habitatges i edificis públics, etc. Què fem amb tot això? Com ho podem aprofitar al màxim per no haver de tornar a necessitar seguir consumint territori o justificant nous projectes inviables en aquests temps?

Fa falta una gestió del «mentrestant». A hores d'ara és difícil saber quan aconseguirem sortir de la crisi, però sí que sabem que encara tardarem temps i, a més, tenim dubtes que les coses tornin a ser com abans. Des de la perspectiva del territori i les polítiques urbanes, és difícil que tornin les pràctiques que van ser denominador comú durant els darrers anys. Tant de bo que no tornin mai. Però, mentrestant, l'agenda de polítiques urbanes segueix necessitant disposar de solucions per oferir. Aquest «mentrestant» és el que podem dotar de contingut a través de noves tipologies d'iniciatives i una nova manera d'entendre la ciutat.

Pensem en els locals comercials. Sens dubte, són un dels efectes més visibles de la crisi, tant als centres de les ciutats com a la perifèria. Negocis que no han pogut suportar la crisi, que s'han vist obligats a tancar i que han deixat a cada poble o ciutat una xarxa de recursos físics disponibles sense activitat. Per fer front a aquest problema hi ha molts exemples en altres ciutats del món que mostren com es pot donar usos transitoris a aquests locals i convertir-los en recursos socials per a usos comunitaris, artístics, comercials, etc.³ Un altre efecte de la crisi és que projectes de grans espais comercials als afores de les ciutats puguin quedar abandonats, un altre dels trets comuns de l'economia urbana de les últimes dècades. Tenim l'opció de deixar-los tancats. Tenim l'opció d'enderrocar-los. Tenim més opcions? No podem reconvertir-ne els usos i aprofitar que ja estan construïts per obrir-los una altra vegada com a actius?

Passa el mateix amb els solars buits; solars els propietaris dels quals ja no estan en condicions d'edificar o urbanitzar i que representen una ineficiència enorme en termes de consum de territori. Hi ha fórmules flexibles per activar aquests espais amb intervencions mínimes que són capaces de generar efectes en forma d'apropiació comunitària, de reactivació de la vida social, etc. Des d'usos esportius fins a horts comunitaris, aquests espais requereixen imaginació i fórmules més flexibles per poder oferir alternatives d'ús viables des d'una lògica de gestió d'espais, permisos i usos més oberta, per poder intermediar entre tots els interessos en joc, amb una lògica més oberta i horitzontal.

La crisi també ha impedit, en molts casos, la urbanització o la renovació d'espais productius obsolets, grans pastilles en la trama urbana a les quals, els últims anys, s'ha donat sortida amb el model del projecte de renovació urbana a gran escala, normalment

³ Potser és al Regne Unit on les actuacions de «rescat» de locals comercials buits han tingut un marc de polítiques públiques més decidit, i el mateix Govern britànic, a través del departament encarregat de les polítiques locals, ha desenvolupat diverses iniciatives per a la revitalització dels carrers comercials.

en espais d'usos portuaris o industrials. Què se n'ha de fer? Permetre que segueixin sense un nou ús fins que sigui possible aconseguir una gran inversió per poder renovar-los? No en podem fer res, mentrestant, a un cost baix? O pensar en usos alternatius?

Totes aquestes situacions, com veurem més endavant, comparteixen una mateixa característica: la incertesa sobre el futur d'aquests espais i equipaments. L'escenari actual ens situa davant d'un futur incert per complir els plans i usos previstos. La bona notícia és que, en els anys i en les dècades anteriors, a l'ombra i sense tenir en compte l'interès de les forces que «han fet urbanisme» en els últims temps, s'han desenvolupat moltes actuacions amb un alt component creatiu i alternatiu, i basades en la proximitat als usuaris, la comunitat local i les noves pràctiques urbanístiques i arquitectòniques.⁴ Disposem de noves pràctiques urbanístiques i processos de gestió oberta i comunitària, d'equipaments i recursos públics que, després del canvi de cicle i la necessitat d'una nova manera d'abordar les polítiques locals, proporcionen una experiència valuosa que cal conèixer.

D'altra banda, les pràctiques que poden maximitzar el valor econòmic i social dels recursos amb els quals ja compten les ciutats guarden una lògica més propera a la realitat. Enfront d'un model generalitzat d'equipaments culturals en què ha dominat l'arquitectura icònica i la programació asèptica —o de vegades inexistent—, la nova realitat del mercat de treball requereix estendre la capacitat d'actuació sobre els recursos comunitaris i locals més propers per poder trobar vies d'expressió, d'emprenedoria i de dinamització econòmica. No és menys cert tampoc que les noves dinàmiques socials i l'emergència de noves pràctiques col·laboratives, d'activisme i d'autoorganització han trobat vies d'expressió al voltant de projectes comunitaris de base local i amb expressió en el territori.

Tot això ha posat per fi el focus en una tipologia àmplia, diversa i amb perfils diferents de projectes que comparteixen una característica mínima que és la que explorarem en aquest document: intenten aprofitar qualsevol tipus d'actiu d'utilitat pública que per alguna raó no està sent explotat al màxim per donar-li qualsevol tipus d'ús d'interès sociocomunitari, econòmic, cultural, ambiental, etc.

⁴ Una bona recopilació d'aquestes pràctiques va quedar recollida a Urbanacció 07/09, editat per Ana Méndez de Andrés, com a resultat de les activitats desenvolupades en aquest període a La Casa Encendida (Madrid).

Obsolescència, temporalitat i permanència a la ciutat en crisi

Abans d'entrar a repassar el tipus de projectes que estem considerant, val la pena situar de quina manera l'enfocament de l'urbanisme adaptatiu demana desafiar algunes concepcions tradicionals de l'urbanisme que ara mateix estan en crisi a causa de les noves dinàmiques socials i l'emergència de noves pràctiques relacionades amb la concepció de la ciutat i la capacitat ciutadana d'intervenir-hi.

De manera general, l'urbanisme tracta d'oferir estabilitat i permanència en les seves decisions sobre el tipus d'usos i l'ordenació que fa la ciutat, i dóna un marc de seguretat en el temps. Des d'aquesta concepció formal i jeràrquica, l'urbanisme se sent còmode en projectes urbans que ordenen usos, àrees i expectatives com a solució estable i amb ànim de permanència. Per dir-ho en poques paraules, sabem fer molt bé un urbanisme que decideix quina àrea s'ocuparà, quins usos hi estaran permesos i de quina manera es desenvoluparà a través dels diferents instruments de gestió urbanística, però també de gestió de les polítiques locals de proximitat. Així, la tècnica per definir que un determinat lloc serà ocupat per una dotació d'usos culturals està perfectament perfilada. Però, en canvi, un gap enorme apareix quan tot el que està previst es converteix en un equipament que, malgrat que s'ha complert tot allò previst per l'urbanisme, no compleix les seves funcions al màxim tal com s'esperava. De la mateixa manera, tota la maquinària administrativa (i tots els agents que intervenen en l'edificació d'un determinat solar en un nucli urbà) és meridianament clara pel que fa als passos que s'han de fer, però es manifesta rígida quan les expectatives no es compleixen. Llavors apareix una gran incògnita sobre què cal fer. No podem fer res més que esperar que es faci realitat l'ús previst? No hi ha marge per possibilitar un ús d'aquest espai mentre no s'hi desenvolupi l'ús esperat?

L'aspiració de permanència és una de les condicions clàssiques que ha perseguit l'urbanisme al llarg de la història perquè les intervencions físiques a la ciutat volen perdurar al llarg del temps i donar solucions definitives. La normativa urbanística es dirigeix, entre altres coses, a donar solidesa al procés de desenvolupament urbà intentant crear condicions d'estabilitat i permanència. L'estabilitat és l'àmbit preferent de l'urbanisme, perquè és l'escenari en el qual la normativa, els criteris i les decisions ofereixen claredat i donen solucions persistents. Per això, la temporalitat, qualsevol solució transitòria, és una rara avis en la intervenció urbanística, perquè l'exercici planificador fuig d'aquestes zones grises on les decisions no es vinculen a la producció d'espais i recursos urbans, sinó a processos d'equilibri temporal en els quals les solucions i la normativa han d'adaptar-se amb el temps de manera flexible.

El llibre *The Temporary City*,⁵ escrit per Peter Bishop i Lesley Williams, és un recorregut molt ben organitzat a través de les diferents tipologies de projectes de naturalesa temporal⁶ a la ciutat, siguin quins siguin els noms que adoptin (*temporary, transitional, interim, pop-up* o *meanwhile*). Tot i que el llibre és, bàsicament, una revisió d'experiències britàniques, el marc analític és perfectament vàlid per a altres contextos en què l'urbanisme disposa d'eines de formalització i solidificació d'usos. I, tot i que no pretén tenir una utilitat com a guia pràctica, és una de les aproximacions més completes que hi ha. En qualsevol cas, el text planteja amb claredat les raons de l'efervescència d'aquest tipus de projectes urbans i les vies per les quals es van filtrant com a instruments rellevants per a la gestió urbana.

Tot i que la crisi econòmica és un dels motors que poden estar estenent aquest tipus de pràctiques, els problemes financers no en són les úniques raons. Les grans indústries en declivi en les economies més avançades han generat, en les dues últimes dècades, grans solars industrials on de vegades s'han provat noves fórmules de regeneració més enllà del projecte uniforme. Els carrers de les nostres ciutats han vist com es tancaven locals comercials i han hagut de fer-se la pregunta de què cal fer amb tants recursos. Però no és només això. El canvi de patrons de l'organització del treball està creant noves formes d'ocupació de l'espai públic i de diversificació dels espais d'oficines, mentre que l'avenç en la societat connectada està intensificant l'organització de noves activitats en l'espai públic (festivals, *happenings*, instal·lacions o *flashmobs*, per exemple) utilitzant les tecnologies digitals com a afavoridores. De la mateixa manera, l'activisme i les contracultures segueixen lluitant per trobar a la ciutat les respostes que l'urbanisme formal i el mercat immobiliari no ofereixen.

Són molts els projectes emblemàtics que han aconseguit una certa difusió, fins al punt que alguns s'han convertit en bons exemples que il·lustren el potencial dels usos temporals. Alguns surten en aquest llibre i són significatius precisament aquells en els quals els propietaris privats entenen aquests projectes com a alternatives viables. No són les barreres legals, financeres o urbanístiques la gran dificultat. La trava és el conservadorisme a l'hora d'afrontar els problemes urbans canviant de lògica, adoptant la falta de visió que es pot enfocar des d'una altra perspectiva. Són projectes que posen en crisi i fan aflorar les contradiccions entre el procediment regulador i formalista de l'urbanisme i l'enorme dinamisme de les necessitats socials i la ciutadania. Aquestes contradiccions seguiran existint sempre. La qüestió és si el marc regulador necessitarà aprendre a incorporar lògiques de curt termini enfront de la mentalitat a llarg termini del pla director, lògiques transitòries enfront el rigorisme de la urbanització. Només així es podrà donar sortida, cas a cas, als passius que omplen les ciutats i que s'han d'activar com més aviat millor.

Aquesta dinàmica per afavorir usos espontanis,⁷ temporals, accidentals o informals en els intersticis de la regulació formalista i planificadora pot abastar totes les funcions de la ciutat. Hi encaixen els espais temporals de consum en forma de restaurants o botigues

⁵ Peter BISHOP i Lesley WILLIAMS (2012), *The Temporary City*, Londres, Routledge.

⁶ El llibre *Urban Pioneers: Berlin Experience with Temporary Urbanism*, publicat el 2007, va ser un dels primers a tractar aquesta qüestió de manera monogràfica des d'una perspectiva tàctica i per al context de ciutats europees.

⁷ Gert URHAHN (2010), *The Spontaneous City*, Amsterdam, BIS Publishers.

pop-up, que activen espais oberts o tancats per donar vida a llocs o carrers en declivi o abandonats, però també les intervencions capaces d'ampliar la gamma d'«escenaris» urbans com a espais públics, com a espais marginals d'ús residual guanyats en forma d'atractors d'atenció en teulades, infraestructures subutilitzades, solars abandonats o espais entre edificis. Són usos que en la investigació Post-it City⁸ ja van ser ben explicats i definits també com a formes de resistència davant la normalització dels comportaments públics a l'espai urbà perquè renovaven el caràcter urbà d'aquests espais en termes d'accés, llibertat, densitat i interacció, emfatitzant el valor d'ús enfront del valor d'intercanvi. Són espais on poden tornar a sorgir o s'amplien usos esportius, espais de joc infantil, cinemes o espais d'exhibició artística o, sobretot, espais de protesta i manifestació.

Són intervencions que amplien les possibilitats d'expressió del compromís social⁹ i, en ells mateixos, experiments d'innovació social portada al carrer perquè amplien noves formes de participació i organització ciutadana a través d'eines i contextos de diàleg i confrontació.

⁸ Vegeu, per exemple, l'exposició celebrada el 2008 al CCCB: <http://www.cccb.org/es/exposicio-post_it_city_ciudades_ocasionales-16445>.

⁹ Kyele LEGGE (2012), *Doing it Differently*, Sydney, Place Partners.

Un enfocament adaptatiu per activar la ciutat en desús

Les consideracions dels apartats anteriors ens poden servir com a introducció per plantejar la necessitat d'adaptar la gestió de diferents àrees de les polítiques públiques —no només l'urbanisme en sentit estricte— a la nova realitat d'espais d'oportunitat en desús i de necessitat d'activar qualsevol recurs de la ciutat en desús o no optimitzat. Es tracta d'una oportunitat per expandir la capacitat d'usar i gaudir la ciutat utilitzant una estratègia adaptativa que, és cert, requereix una nova concepció no només de la ciutat construïda, sinó també de com es relacionen els poders públics locals amb la ciutadania i amb col·lectius i organitzacions capaços de col·laborar en la posada en marxa d'actuacions i d'autoorganitzar-se en el desenvolupament de projectes de reactivació de tants recursos ociosos. Això requereix assumir una nova concepció d'aquesta relació i enquadrar-la en una nova cultura de les polítiques urbanes.

En aquest capítol intentarem presentar una sistematització forçosament inacabada (atesa l'amplitud de casos pràctics i tipologies que cal considerar) d'aquestes possibilitats perquè serveixi com a il·lustració de l'ampli marge d'actuació que s'obre i ofereixi alguns criteris pràctics per orientar l'acció municipal.

1. Espais i recursos susceptibles d'activació temporal

En aquest punt convé concretar quin tipus d'espais poden acollir estratègies de reactivació (temporal o fins i tot permanent) i analitzar-los per comprendre les dificultats pràctiques que els acompanyen. Partirem d'un ventall ampli en el qual gairebé qualsevol element urbà pot ser analitzat per descobrir nous potencials d'ús, ja sigui per la seva situació d'abandonament o no-compliment de l'ús previst, o perquè mitjançant estratègies de reactivació temporal pot crear noves possibilitats d'ús. Les maneres de classificar-les podrien ser molt variades, però partirem primer de la situació en què es troben i l'ús que tenen previst:

- Llotges d'ús comercial sense activitat, normalment tancades durant un cert temps i que no tenen sortida conjuntural en el mercat immobiliari.
- Solars i espais oberts, amb diferents graus d'abandonament, qualitat d'urbanització i expectativa d'edificació.
- Espais públics plenament funcionals i en bones condicions que puguin ser escenari i lloc per a activitats i instal·lacions temporals que ampliiïn les seves possibilitats i maximitzin el seu potencial com a atractors de la vida a la ciutat.

- Edificis destinats a habitatge que potencialment puguin tenir un ús diferent.¹⁰
- Equipaments públics de diferent naturalesa (esportius, culturals, sociocomunitaris, etc.), però subutilitzats o amb un gap important per a la seva utilització al màxim, ja sigui pel que fa al grau d'ocupació dels seus espais o bé pel grau de programació d'activitats.
- Edificis industrials en desús, també amb diferents graus d'abandonament i condicions físiques, que puguin servir per acollir activitats compatibles amb el seu estat actual.
- Àrees en obres, especialment les d'una certa grandària, sotmeses a projectes de renovació urbana o a la construcció d'infraestructures.
- Carrerons i altres espais residuals que, malgrat el seu ús obert com a espai social, de trànsit i de gaudi al carrer, són escassament utilitzats per les seves característiques físiques o un baix índex d'equipament (enllumenat públic, falta de mobiliari urbà, etc.) i que amb la promoció d'arquitectures i altres intervencions lleugeres puguin tenir un major ús ciutadà.
- Superfícies dedicades a aparcament (aparcament regulat en superfície, grans àrees d'aparcament en centres comercials o zones industrials), que només en determinats pics del dia i de la setmana són utilitzades de manera intensiva i la resta del temps són zones sense activitat o ús definit.
- Mobiliari urbà en desús, en la mesura que pugui ser objecte d'intervencions que en modifiquin l'ús, en millorin la utilitat i creïn noves possibilitats d'utilització.

D'aquesta primera llista podem concloure que no tots es troben davant de la mateixa urgència per a la seva reactivació. En alguns casos, suposen espais «residuals», mentre que en altres casos es tracta d'espais plenament funcionals, però que potser no s'estan aprofitant per a activitats o usos complementaris. En alguns casos estem davant d'equipaments en operació però amb un índex baix d'utilització, mentre que en altres casos ens trobem davant d'espais que, per les seves pròpies característiques físiques, no admeten usos gaire diferents del que tenen normalment. Tots comparteixen dues característiques:

- Podríem pensar en la seva utilització o reactivació d'una manera més creativa que esperar que compleixen la seva funció esperada o, fins i tot, donar-los una utilitat no pensada o planificada inicialment.
- Són recursos en sentit ampli, capaços de generar retorns en forma d'activitat econòmica, d'ampliació de l'oferta d'activitats cíviques o de donar forma a projectes col·lectius de fer ciutat, vinculant-los a qualsevol de les funcions que repassàvem a l'apartat anterior.

A més d'aquesta classificació inicial, podem establir altres variables per caracteritzar els diferents tipus d'espais:

- Escala: les dimensions poden variar substancialment, des de petites pastilles sense urbanitzar en un entorn construït i amb el sòl exhaurit, fins a grans àrees d'intervenció urbanística.

¹⁰ Aquest article no aborda la problemàtica del gran recurs urbà infrautilitzat, l'habitatge. Per les seves pròpies característiques, per la funció i el valor que té per a la vida personal i col·lectiva, i per les condicions estructurals del mercat i la seva regulació legal, l'habitatge escapa a les consideracions que estem fent. L'optimització social de l'enorme parc d'habitatges buits i el drama personal que amaga la realitat de l'habitatge al nostre país necessita un altre tipus de solucions.

- Ús planificat, o la destinació esperada segons si és comercial, residencial, equipament, industrial, espai públic..., o bé sense un ús planificat.
- Situació actual, segons si aquests espais estan funcionalment abandonats, en obres, en ús no iniciat, subutilitzats o, fins i tot, en funcionament operatiu.
- Propietat, segons si el propietari del terreny, espai o equipament és públic, privat o comunal.

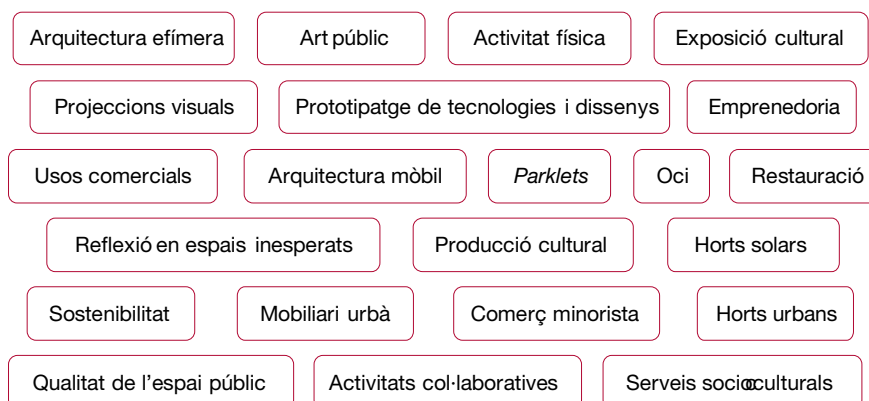
Totes aquestes condicions, juntament amb d'altres que també poguéssim pensar, multipliquen les diferents opcions amb les quals ens podem trobar i determinen les funcions que s'hi podrien desenvolupar.

2. Funcions que poden acollir aquests espais

La tipologia i les condicions dels espais que podem considerar permeten apropar-se als projectes de reactivació transitòria gairebé des de qualsevol objectiu de política local. D'una banda, la reactivació d'espais en desús o infrautilitzats pot tenir com a objectiu promoure usos generalistes per al gaudi de l'espai públic, per a la realització d'activitats cíviques o participatives o per a la millora de la qualitat de l'entorn no construït, fet que implica beneficis per a la població en general i un impacte positiu sobre diferents públics. I de l'altra, altres funcions poden ser més específiques, com ara facilitar l'accés a activitats esportives o d'oci, promoure l'exposició o la creació cultural, promoure activitats d'emprenedoria, desenvolupar activitats de prototipatge tecnològic, crear espais més versàtils de comerç minorista o restauració, etc. Aquests usos, o qualsevol altre, formen part d'una manera o altra de la idiosincràsia de la ciutat i de les àrees de responsabilitat municipal.

En el quadre següent apuntem algunes de les utilitats que es poden activar en els espais identificats en l'apartat anterior:

Utilitats

Aquesta amplitud d'usos, d'una banda, permet que aquest enfocament generi interès en diferents àrees de gestió pública municipal i atregui un ventall molt ampli d'actors, impulsors i usuaris potencialment implicats en actuacions d'aquest tipus. Des d'aquest punt de vista, estem davant d'una aproximació que pot tenir un encaix estratègic com a intervenció decidida d'activació màxima de les capacitats de la ciutat construïda, que abasti diversos àmbits de gestió local i una diversitat d'agents amb els quals col·laborar en el seu impuls. D'altra banda, aquesta mateixa diversitat de funcions —igual que la diversitat d'espais— ens situa davant de la complexitat d'atendre situacions molt diferents unes de les altres i necessitats sociocomunitàries amb perfils diversos, amb una dificultat afegida a l'hora d'abordar-los al mateix temps.

No obstant això, la utilitat de partir conceptualment des d'una visió comuna sobre com cal tractar aquests tipus d'espais en desús d'una manera integradora, sobre què se'n pot fer, permet donar coherència a l'actuació municipal i compartir, també, l'impuls des d'unes àrees o altres. De la mateixa manera, ens permet partir d'un ventall ampli d'actuacions potencials que puguin tenir cabuda en aquest tipus d'espais i possibilitar que les diferents àrees municipals puguin trobar en les estratègies adaptatives d'ús fórmules per crear noves dinàmiques per a les seves pròpies actuacions sectorials.

3. Gestió i posada en marxa: la importància del procés més que del resultat

La reactivació temporal o permanent d'espais amb tantes característiques particulars i per a usos tan diversos requereix sempre trencar amb la lògica més establerta de «fer urbanisme» basada en el projecte. Aquesta idea enllaça amb les consideracions inicials respecte de com cal afrontar la temporalitat i la permanència. Hem fet una descripció fugaç sobre la recerca de l'estabilitat i la seguretat que pretén l'urbanisme. En condicions d'estabilitat, en especial en l'àmbit econòmic i institucional, el projecte urbà permet fer realitat les determinacions i decisions dels agents públics i privats a la ciutat: destinem un espai determinat, diguem, per a un equipament cultural, i la maquinària es posa en marxa per fer realitat aquesta decisió en forma d'edifici, gestió i programació. Això es fa, a més, en un esquema de relacions bastant clar sobre qui té la iniciativa, qui regula, qui desenvolupa, qui finança, qui gestiona, qui usa, qui cobra, qui manté, etc.

Les dinàmiques que ens ocupen, tanmateix, atenen una realitat que trenca aquesta lògica. Els espais de què parlem són recursos que no compleixen la seva funció esperada, els seus propietaris no n'obtenen el retorn que esperaven, no són útils per a la comunitat més propera a la qual pretenien servir, no aconsegueixen finançament per fer-se realitat, es mostren rígids a l'hora d'acollir usos complementaris o impedeixen qualsevol altre ús alternatiu. En tots aquests casos, el projecte urbà acabat, recognoscible, delimitable, categoritzable o classificable és posat en qüestió per la realitat. El lloc, l'espai, existeixen, però no compleixen no només les expectatives previstes en el planejament, sinó tampoc les demandes i necessitats de la població que hi és més propera.

Per tot això, l'urbanisme adaptatiu apel·la, d'una banda, a desbordar precisament els límits del mateix urbanisme (perquè són altres àmbits sectorials els que necessiten im-

plicar-se per reactivar aquests espais), i de l'altra, a centrar-ne l'impuls incidint en els processos més que en els projectes.

En efecte, a l'hora de pensar en la possibilitat de reutilització activa d'aquests espais, la primera inquietud sorgeix si s'entén que la definició concreta de què serà és molt difícil d'establir des del principi i emergeix, en canvi, l'element crític de com es farà. D'aquesta manera, el procés sobre com activar un determinat espai és l'objecte d'aquest tipus d'actuacions. Evidentment, això afegeix una nova dificultat però inevitable si volem adaptar-nos a una nova realitat de les polítiques urbanes marcada per les incerteses, la multiplicitat d'actors, la individualització i la gestió *ad hoc* de solucions.

Seguint el magnífic treball d'investigació que representa el llibre *Urban Catalyst*,¹¹ podem afirmar que aquests projectes poden tenir desenvolupament i resultats diversos al llarg del temps, segons les diferents estratègies de reactivació utilitzades:

- Processos que compten amb l'existència prèvia d'un marc institucional afavoridor de projectes de reactivació d'espais i edificis abandonats, possibilitat a través de la iniciativa pública, d'un propietari privat o d'una agència de mediació. En aquest cas, el projecte concret encara no existeix, a l'espera del seu contrast amb usuaris i protagonistes potencials, però en canvi s'avança la interacció entre els agents i es clarifica el marc normatiu i de col·laboració. Exemples com ara el Pla BUIITS a Barcelona o el Programa d'utilització temporal d'espais d'aparcament (*parklets*) a San Francisco entrarien en aquesta categoria. També pot valer l'exemple de LentSpace (Nova York), solar cedit per un propietari per a usos culturals temporals, els diferents exemples d'utilització temporal de locals comercials (Meanwhile Project, Renew Newcastle, etc.) o els usos temporals que es permeten en projectes de renovació urbana com ara King's Cross (Londres) o Hafén City (Hamburg).
- Processos iniciats per organitzacions i agents directament interessats en la reactivació d'un espai i que assumeixen el lideratge a l'hora d'iniciar una solució puntual per a un recurs determinat entrant en diàleg amb la propietat o amb l'Administració. En aquest cas, el procés acostuma a implicar un creixement orgànic del projecte, la programació i els usuaris del qual creixen o varien més enllà de la voluntat i la previsió inicial dels seus precursors. Un exemple d'aquest tipus pot ser el procés de NDSM Wharf a Amsterdam o, a escala més petita i amb uns altres condicionants, el projecte de Campo de la Cebada a Madrid, així com els inicis del projecte de reconversió del mercat de Spitalfields a Londres.
- Processos de reclamació d'un ús alternatiu d'un lloc determinat per al qual hi ha un ús previst. En aquest cas, el projecte de reactivació intenta crear un context de debat i activitats que visualitzin un futur o una utilitat alternativa esperant que pugui tenir impacte en la destinació final de l'espai. En la major part dels casos, aquests processos sorgeixen com a contestació a un pla preexistent que normalment es considera que no atent suficientment els interessos locals que els iniciadors d'aquest ús temporal intenten defensar. El Projecte ZAWP, que s'està desenvolupant a la península de Zorrozaurre a Bilbao, té algunes d'aquestes característiques.

¹¹ Philipp OSWALT, Klaus OVERMEYER i Philipp MISSELWITZ (ed.) (2013), *Urban Catalyst*, Berlín, DOM Publishers.

- Processos d'acompanyament a comunitats d'usuaris ja existents, que seran els agents actius (i beneficiaris al mateix temps) de fórmules de reapropiació d'espais i equipaments, comptant per a això amb l'assessorament legal o tècnic d'agents que, sense entrar en la gestió directa com en altres casos, actuen de facilitadors. Aquest pot ser el cas, per exemple, de certes experiències d'horts comunitaris i també molts processos d'utilització informal d'espais oberts.
- Processos de formalització en els quals un ús temporal es consolida i perpetua aconseguint un model de negoci estable, un fort suport social i una estabilització de les condicions d'ús, de manera que acaba constituint un projecte específic d'una certa entitat i dimensió amb estructures estables i relacions amb altres programes o projectes de la ciutat. Aquest és el cas de projectes actualment molt consolidats (com és el cas d'Arena i RAW-Tempel a Berlín).
- Processos d'explotació comercial per part d'agents que no tenen com a activitat principal aquest tipus d'intervencions urbanes o sociocomunitàries, però entenen que esquemes d'utilització temporal d'espais o equipaments els poden ser beneficiosos. En aquest cas, la connexió amb la comunitat local desapareix i només hi ha un ús oportunista dels espais, com és el cas de la cessió temporal d'espais públics per a activitats publicitàries o de relacions públiques de grans marques comercials o les «guerrilla shops» i restaurants *pop-up*.

Com hem vist d'una manera ràpida, aquestes diferents dinàmiques impliquen, en cada cas, diferents lideratges, diferent grau d'institucionalització, diferents dimensions econòmiques i esquemes de finançament i diferents fórmules de gestió. Totes comparteixen dos denominadors comuns (d'una banda, l'espai on es localitzen necessita una reactivació o se'n busca un ús més intens, i de l'altra, l'ús que s'impulsa té un caràcter temporal o transitori) i se separen respecte de la dinàmica o el procés que es genera i la manera d'impulsar-lo a l'inici.

Podem establir una altra diferenciació en funció de quin és el resultat final i la relació entre l'ús planificat i l'ús transitori:¹²

- **Substitució.** L'activitat nova reemplaça l'anterior (abandonada) fins que s'inicia l'activitat planificada.
- **Itinerància.** L'activitat és recurrent i es desplaça oportunísticament per diferents espais sense necessitat d'estar lligada a un d'ells en particular.
- **Impuls.** L'activitat temporal es consolida i, al final del període transitori d'ús, s'estableix en un altre lloc de manera estable.
- **Consolidació.** L'activitat temporal es consolida i, al final del període transitori d'ús, s'estableix al mateix lloc, alhora que s'abandona la planificació d'usos prevista.
- **Coexistència.** L'activitat temporal es consolida i, al final del «mentrestant», s'estableix al mateix lloc i comparteix espai amb l'activitat prevista.
- **Desplaçament.** L'activitat prevista per a usos permanents es desplaça temporalment (per obres de renovació, perquè encara no s'ha iniciat) i es localitza en un espai de manera temporal.

¹² Philipp OSWALT, Klaus OVERMEYER i Philipp MISSELWITZ (ed.) (2013). *Urban catalyst*, Berlín, DOM publishers.

4. Recomanacions pràctiques per als ajuntaments

Dibuixades algunes de les circumstàncies que es poden donar en el «cicle de vida» d'aquest tipus de projectes, emergeixen també unes qüestions més pragmàtiques. Com es financen aquestes activitats? Qui n'assumeix els riscos de seguretat o els desperfectes? Quines condicions mínimes d'higiene i urbanització són necessàries? Hi ha un marc normatiu capaç de suportar una lògica d'intervenció tan oposada a la forma tradicional de fer les coses? Com se'ls pot donar suport des de l'Administració i com es poden crear marcs de col·laboració amb els seus iniciadors?

En aquest sentit, per a un document introductori com aquest, la feina de respondre aquestes i altres preguntes tan pràctiques seria ingent. D'una banda, perquè, reprenent una idea plantejada anteriorment, som davant d'unes intervencions urbanes ad hoc i en les quals l'esforç radica més en el procés (acords, confiança, conflictes, xarxes, relacions, etc.) que en el mateix resultat en forma de projecte acabat. I de l'altra, les diferents condicions i característiques que hem apuntat fins ara creen una barreja molt àmplia de situacions de partida i de casos. Tot això fa que aquests projectes puguin ser viables si inclouen una conjunció d'elements estructurants que podem apuntar aquí com a recomanacions pràctiques per a l'impuls d'aquest tipus de projectes des de l'Administració local:

- A escala interna dins de l'Administració, preveure un rang de situacions que vagin des de l'agent lliure amb capacitat de trobar aliats internament per facilitar qüestions puntuals, fins a una política ferma i decidida de donar suport a aquest tipus de projectes creant oficines o equips de gestió especialitzats. Aquest tipus d'oficines, creades en algunes ciutats amb una àmplia tradició en aquest tipus d'estratègies (com és el cas, per exemple, de la ciutat de Viena),¹³ no són necessàriament l'únic instrument i ni tan sols no han de tenir una entitat pròpia, però sí que és important alinear en la mesura del possible les diferents àrees municipals per facilitar al màxim els tràmits que corresponen a cadascuna.
- Pel que fa al finançament, dimensionar bé els projectes a la capacitat de finançament inicial i pensar-los perquè puguin ser escalables en funció de la programació, amb capacitat d'obtenir finançaments diversos, i que tots els agents implicats tinguin present la necessitat d'unes condicions mínimes que no precaritzin projectes que poden tenir grans retorns econòmics, però també simbòlics, comunitaris, de coneixement, etc.
- Quant a la selecció d'espais, prioritzar els que inicialment presentin menys dificultats per a la seva activació (necessitats de finançament, complexitat dels acords que s'han d'assolir, etc.) i, en qualsevol cas, comptar amb registres clars i actualitzats dels llocs que potencialment es podrien incloure en una estratègia àmplia. Per a això, promoure o acollir processos de catalogació col·lectiva d'espais de vegades s'ha utilitzat com una eina per difondre aquest tipus de pràctiques i despertar l'interès sobre l'activació d'alguns espais detectats en aquests mapes col·laboratius.
- En l'àmbit jurídic, construir coneixement en funció de les necessitats que vagin sorgint i les demandes i sol·licituds que provinguin d'usuaris o iniciadors potencials i donar-los

¹³ A Viena, l'obertura d'un procés per a la recerca d'usos complementaris per a determinats equipaments i espais públics a través del projecte Einfach-Mehrfach va donar lloc a la creació el 1998 d'un òrgan dins de l'Administració local per gestionar de manera especialitzada les sol·licituds i els processos d'ús temporal.

resposta d'una manera individualitzada, intentant separar graus d'obligatorietat per a permisos i llicències i el marge de maniobra que pugui tenir la competència municipal. Algunes ciutats i col·lectius han treballat molt en el desenvolupament de protocols, manuals, acords i convenis de cessió i, en general, hi ha experiència suficient.¹⁴

- Pel que fa a la comunicació i difusió social, trobar maneres d'explicar la motivació de l'ajuntament per abordar aquestes situacions i manifestar l'interès a crear aliances i acords amb els agents locals que ja estiguin involucrats en projectes d'aquest tipus o que hi puguin estar interessats, tant en qualitat d'impulsors com de beneficiaris. Compartir amb una «massa crítica» inicial pot ajudar no només a fer els primers passos, sinó també a compartir esforços i crear confiança per assolir acords posteriors.
- Quant a la gestió, identificar agents impulsors potencials en el teixit local que puguin actuar o, de fet, ja estiguin actuant com a agents actius en la dinamització social de la ciutat. En aquests últims temps, diferents col·lectius que compten amb perfils diversos i una aproximació innovadora molt propera a les problemàtiques locals han adquirit molta experiència tenint diversos papers en projectes de reactivació temporal i poden actuar com a agents mediadors entre l'espai en desús i usuaris potencials d'una utilitat transitòria. De la mateixa manera, altres agents del teixit local poden fer aquesta mateixa funció i poden ser un aliat dels ajuntaments.
- Per a la posada en marxa, les opcions poden ser molt variades i en el recorregut que hem fet hem anat atenent diferents situacions. Un ajuntament es pot plantejar una aposta molt forta en aquesta matèria i abastar des de l'inici un nombre important d'espais, però també es pot apropar al tema des d'un plantejament més possibilista a manera d'experiències pilot i que l'èxit de les primeres experiències, si és el cas, faciliti el creixement orgànic d'aquest tipus de pràctiques. D'altra banda, és important reconèixer les experiències que ja existeixin —de fet, és molt possible que aprofundint en aquest tema es descobreixin pràctiques ja existents o, almenys, molt similars en l'entorn més proper— i donar-los suport o facilitar-ne el desenvolupament. Altres vegades, ja sigui per iniciativa municipal o per iniciativa d'impulsors privats, a moltes ciutats s'han llançat convocatòries de concursos (amb abasts, condicions i resultats diferents) que serveixen per activar alhora diversos espais, explorar usos potencials sobre algun en particular i, sobretot, crear atenció i interès per a la seva posada en marxa.

L'interès dels ajuntaments per treure el major partit possible als seus espais i a les capacitats construïdes cada vegada és més evident i obre la necessitat de trobar fórmules clares i viables per possibilitar aquest tipus d'estratègies. Les notes anteriors tracten d'abordar les primeres preguntes i els primers dubtes que poden sorgir en el treball més pràctic, i es plantegen com un primer marc d'anàlisi per començar a organitzar recursos, tenir en compte opcions i disposar d'uns primers elements amb els quals començar a treballar internament i a dialogar amb altres agents. La posada en marxa estarà influïda després, tal com hem comentat en apartats anteriors, per una gran quantitat de condicionants que seran els que defineixin la millor manera, en cada cas, de crear aquestes oportunitats d'usos temporals.

¹⁴ La ciutat de Leipzig, per esmentar només un exemple, ha treballat juntament amb diferents actors en la generació de nous mecanismes d'acord amb propietaris i protocols d'ús per als nous usuaris.

Elements crítics per impulsar processos de reactivació adaptativa

A l'hora d'afrontar projectes de reactivació d'actius urbans en desús i tenint en compte les consideracions que s'han plantejat fins ara, podem apuntar una sèrie d'elements o reflexions conceptuals i operatives. D'una banda, ens trobem davant de projectes que, d'alguna manera, subverteixen la lògica tradicional d'afrontar processos d'urbanització d'espais públics, de programació d'equipaments o d'utilització d'edificis previstos per a determinats usos. Per tant, a més del component més pràctic i d'execució, hi ha un component relacionat amb la cultura política i la concepció de la cultura, el que és comunitari o l'urbanisme que determina la possibilitat de desenvolupar plantejaments d'aquest tipus. Totes les experiències i pràctiques que puguem situar sota la idea de l'urbanisme adaptatiu comparteixen, en molts casos, una lectura que ens remet a una utilització flexible dels condicionants i requisits de la normativa i conviden a fer lectures més enllà del business al usual a l'hora de considerar aquests tipus de projectes.

En la seva vessant més pragmàtica, aquests projectes reflecteixen una tensió evident i crucial sobre la manera d'atorgar permisos i llicències que donin cobertura a aquest tipus d'activitats. Es tracta d'una preocupació lògica perquè és el que pot establir el marc d'estabilitat i les condicions d'utilització, però també es tracta d'una decisió i un procediment que encaixen al final d'un procés complex d'identificació, ideació, establiment de relacions i acords, recerca de finançament, etc., per la qual cosa convé no entendre'ls necessàriament com un obstacle paralitzant des del principi. Convé, per exemple, situar abans les limitacions en les característiques físiques (accessibilitat, higiene, seguretat, urbanització...) en les quals es trobi l'espai, perquè això pot ser un factor limitador més important i, sobretot, serveix per situar en allò concret el tipus d'usos possibles i, consegüentment, les necessitats de tramitació. No tots els usos són possibles en tots els espais, perquè aquestes condicions sí que són factors limitadors. De vegades, de manera prèvia s'haurà de fer una intervenció específica de millora física, i altres vegades, serà el mateix projecte el que la propiciï. L'estat físic també pot implicar condicions respecte a la intensitat d'ús, al tipus d'accions possibles o als usuaris que poden accedir a aquests espais.

Pel que fa al germen dels projectes, moltes de les iniciatives que es puguin canalitzar a través de plantejaments d'utilització temporal i adaptativa neixen i són impulsades per xarxes i col·lectius comunitaris que compten amb capacitat de mobilització, d'activació i dinamització social i un alt coneixement tècnic. Des d'aquesta perspectiva, la incorporació de l'Administració pública és una notícia fantàstica i n'amplia la capacitat d'acció,

ració de l'Administració pública és una notícia fantàstica i n'amplia la capacitat d'acció, però també situa totes les parts davant de certes tensions:¹⁵ llibertat d'acció enfront institucionalització, la convivència entre els objectius de reivindicació i les relacions de cooperació, la professionalització i el perill de precarització, fins a quin punt és una moda o es tracta d'un model alternatiu, etc. En aquest sentit, estem davant de dinàmiques que tenen molt més de procés que de projecte, i fins i tot s'impulsen sense un programa definitiu. Desapareixen així els elements de certesa de qualsevol projecte urbà. La bona notícia és que aquests espais ja estan disponibles (tot i que desocupats o infrautilitzats) i no és un problema la gran inversió ni la seva edificació o urbanització.

Finalment, és important recordar una altra vegada que estem considerant projectes que poden perseguir resultats diversos en termes de retorn per als objectius de les polítiques públiques: dinamització econòmica, inserció laboral, acció sociocomunitària, promoció cultural, foment de l'activitat física i l'esport, creació de llocs d'esbarjo i espais públics, etc. Alguns retorns, a més, poden ser encara més intangibles, però formen part substancial dels projectes: creació de capital cultural (coneixements, formació), capital social (en forma de relacions, creació de xarxes, expansió del compromís cívic...) o capital simbòlic (en forma de sentit de pertinença, millora de la imatge i apropiació de l'entorn més proper a les persones, etc.). Es tracta de retorns col·lectius que tindran un efecte positiu en la mesura que el projecte respongui a demandes reals de la comunitat local relacionada amb l'espai i sigui executat també des d'una base local.

¹⁵ L'article «Cuatro dudas sobre solares», del col·lectiu Todo por la Praxis, constitueix una reflexió magnífica en aquest sentit: <<http://www.todoporlapraxis.es/?p=1532>>

Conclusions

A manera de decàleg de les idees i propostes de fons que s'han abordat en l'article, podem concloure amb els missatges més rellevants:

1. L'escenari en el qual s'han mogut les polítiques institucionals relacionades amb l'urbanisme en les tres últimes dècades almenys ha deixat d'existir. Un model vinculat a l'expansió territorial i a la construcció d'equipaments ha deixat un paisatge dens d'infraestructures i recursos públics de tot tipus amb un índex molt baix d'activitat, ocupació i ús. Tot això representa un cost enorme d'oportunitat mentre no siguin reactivats per al seu ús social. Davant d'una crisi que té més d'estructural que de conjuntural, l'única opció viable és respondre amb eines adaptades a la nova situació i, en aquest sentit, l'urbanisme ha de ser capaç d'oferir eines viables.
2. L'enfocament adaptatiu presentat en aquest article és un marc per construir estratègies públiques d'intervenció a la ciutat en el seu conjunt allà on hi hagi recursos ociosos per dotar-los d'usos transitoris i afecta no només les competències urbanístiques, sinó també qualsevol àrea sectorial que pugui utilitzar aquests espais com a recurs per crear benefici social.
3. Allò que és transitori no és, tanmateix, una segona opció, o l'opció menys dolenta tal com estan les coses. És una opció de primer ordre capaç de donar resposta a una nova realitat en la qual les intervencions de reactivació es constitueixen com una necessitat i una resposta adequada al nou context.
4. Aquesta transició mitjançant usos temporals no és una renúncia a la permanència, sinó una resposta a la incertesa i a la demanda creixent d'usos cívics per a actius públics que no estan prou aprofitats, i que no impedeixen la realització de les determinacions del planejament municipal en la mesura que no tracten d'instal·lar-se definitivament, sinó de canalitzar el valor d'aquests espais mitjançant estratègies temporals.
5. L'objectiu del tipus d'intervencions que hem presentat en el document és doble i ha de ser present a totes: d'una banda, evitar el deteriorament dels espais i de la imatge de determinats llocs en desús (objectiu de sostenibilitat), i de l'altra, obtenir retorns temporals, tant en forma de beneficis socials com de generació d'oportunitats d'activitat econòmica (objectiu socioeconòmic).
6. També és una resposta davant d'una realitat social complexa en la qual la capacitat creadora individual i col·lectiva busca formes d'expressió i de creació de canals d'expressió.

7. Igualment, és una expressió de la necessitat de posar en qüestió models de gestió i d'ús dels espais de la ciutat i les relacions entre els mecanismes institucionals i la societat a la qual serveixen.
8. El panorama descrit en aquest article obre més portes que les que tanca. No pot ser d'una altra manera en un moment en què la realitat que afrontem necessita nous instruments, noves maneres de fer i noves xarxes per al desenvolupament de projectes locals. Som davant de pràctiques, fins a cert punt, experimentals. Com hem afirmat, les dinàmiques de reutilització i activació posen èmfasi i tenen el seu punt crític en els processos més que en els projectes i la programació, canviant la dinàmica pel que fa a la mentalitat més formalista i enfocada al resultat. Aquí radica la seva dificultat, però també l'oportunitat de descobrir noves oportunitats.
9. Davant dels riscos d'obrir noves maneres d'abordar projectes urbans des de dinàmiques que exigeixen flexibilització, acords i incertesa, també cal reconèixer que comptem amb prou experiència. D'una banda, amb l'experiència que resideix en les àrees de gestió municipal, que són les que a la pràctica coneixen millor el context local i el teixit social que al final pot ser el gran aliat en aquest tipus d'iniciatives. I de l'altra, amb suficients casos desenvolupats en diferents contextos normatius i socials i amb diferents estratègies d'intervenció que serveixen d'il·lustració per evitar la sensació de «salt al buit».
10. El canvi en la lògica té més a veure amb processos que amb resultats. Davant de l'escenari anterior, on la certesa feia senzill —en termes generals— identificar els agents, el finançament, els terminis i el resultat final, les condicions actuals obren incerteses. I és precisament l'obertura de processos creatius de reactivació la que pot ajudar a gestionar aquestes incerteses. S'obre una etapa de col·laboració entre administracions per facilitar permisos i llicències, una etapa de cooperació amb persones i entitats amb capacitat de mobilitzar recursos i poder creatiu per transformar molts espais en actius per al municipi, una etapa per experimentar noves utilitats i noves solucions.

Bibliografia

BEN-JOSEPH, Eran (2012). *Rethinking a lot. The design and culture of parking*. Cambridge: MIT Press.

BISHOP, Peter; WILLIAMS, Lesley (2012). *The temporary city*. Londres: Routledge.

CHASE, John; CRAWFORD, Margaret; KALISKI, John [ed.] (1999). *Everyday urbanism*. Nova York: The Monacelly Press.

FERNÁNDEZ PEZ, Aurora; MOZAS, Javier [ed.] (2011). «Strategy and tactics in public space». *A+T Architecture Publishers*, Vitòria-Gasteiz.

HAYDN, Florian; TEMEL, Robert [ed.] (2006). *Temporary urban spaces: concepts for the use of city spaces*. Basilea: Birkhäuser.

KILLING ARCHITECTS (2012). «Urban tactics. Temporary interventions + Long term planning». Rotterdam: Killing Architects.

LEGG, Kyle (2012). *Doing it differently*. Sídney: Place Partners.

LYDON, Mike [ed.] (2012). *Tactical urbanism. Short term action, long term change*. V. II. Nova York: The Street Plans Collaborative.

OSWALT, Philipp; OVERMEYER, Klaus; MISSELWITZ, Philipp [ed.] (2013). *Urban catalyst*. Berlín: DOM publishers.

OVERMEYER, Klaus (2007). *Urban Pioneers: Temporary Use and Urban Development in Berlin*. Berlín: Jovis Publishers.

URHAHN, Gert (2010). *The spontaneous city*. Amsterdam: BIS Publishers.

**Diputació
Barcelona** | Àrea de Desenvolupament
Econòmic Local

**Oficina Tècnica d'Estratègies
per al Desenvolupament Econòmic**

Travessera de les Corts, 131-159

Recinte Maternitat. Pavelló Mestral

08028 Barcelona

Tel. 934 049 171 · Fax 934 022 785

o.estrategiesde@diba.cat · www.diba.cat/promoeco